

RAZŠIRJENOST IN STRUKTURA ŠTUDIJA PRI NAS – ZAKAJ MANJ TEHNIKE?

Franjo Štiblar

32

V EU27 je v bolj razvitih državah manjša razširjenost študija, posebno družboslovja, ne tehnike, kar pomeni, da je v 2007 odločitev za odhod na študij tudi način izogibanju brezposelnosti mladih. V razvitih državah je relativno večje število patentov pojasnjeno z večjo razširjenostjo študija tehnike. Razvite države so bolj vključene v program izmenjave študentov ERASMUS in imajo neto prihod tujih študentov.

V Sloveniji je glede na EU27 študij nadpovprečno razširjen, vendar prevladuje družboslovje, medtem ko študij tehnike in eksaktnih ved zaostaja. Plače in povprečna izobrazba v sektorju pozitivno vplivata na izbor študija mladih. Boljše plačilo za diplomante tehnike bi očitno bolj kot administrativno državno usmerjanje izboljšalo strukturo študija v korist tehničnih ved. V zadnjih letih prihaja delno do popravka tega nesorazmerja.

Sedanji sistem numerus clausus pri posameznih študijih ni domišljen in vodi v neustrezne odločitve mladih glede študija. Masovnost visokošolskega študija, pravzaprav že srednješolskega učenja, ne vodi nujno k višji izobraženosti; zniževanje kriterijev zahtevnosti deluje prav v nasprotni smeri. Režim plačanega izrednega študija se izkorišča za pridobitev materialne podlage fakultetam, torej je primerneje ali ves študij plačevati ali vsega narediti zastonj.

Manj razvite regije v Sloveniji imajo manj študentov v prebivalstvu, vendar so razlike v razširjenosti študija med regijami manjše od razlik v razvitosti po BDP na prebivalca.

Razširjenost študija se je po osamosvojitvi povečala za skoraj štiri-krat. Zelo napihnjena ponudba razpisnih mest študija poslovnih ved in prava in drugih družboslovnih ved v zadnjih letih ne najde več dovolj kandidatov.

Premajhen delež študija tehničnih usmeritev je mogoče tudi posledica njegove težavnosti. Zato bi za nekatere tehnične profile in eksaktne vede veljalo v večji meri razviti tudi prvo Bolonjsko stopnjo, da bi bil lažji in tako pritegnil več študentov. Nasprotno pa za družboslovni študij veljalo bolj poudariti zahtevnost in ga v tem smislu v večji meri usmeriti na drugo Bolonjsko stopnjo ali podiplomski študij.

THE SIZE AND STRUCTURE OF UNIVERSITY STUDIES IN SLOVENIA - WHY LACK OF TECHNICAL STUDENTS?

Franjo Štiblar

33

The share of university students in population is higher in less developed and lower in more developed EU27 countries; as study in the former is also a way to avoid unemployment. But, more developed members have relative higher share of technical students which leads to higher number of patents. Also, developed countries participate more in ERASMUS program with net inflow of foreign students.

In Slovenia, the share of students in population is above the EU average, with social studies being overly populated, while technical studies are not overly populated. Wages and the average education in economic sector are significant positive determinants in choosing a field of study.

The numerus clausus system leads to inappropriate structure of studies in Slovenia, while fast growth of number of students contributes to declining quality of the studies. All students should have equal treatment, paying for studies or have them for free. Less developed regions in Slovenia have relative less students than more developed regions, but their lagging behind is smaller than lagging in GDP per capita.

After proclamation of independence in 1991 the number of students in Slovenia quadrupled, with their share in social studies (business, law, political sciences) increasing first and declining most recently. The number and share of technical students could be increased in Slovenia by relaxing the requirements for these studies at the first Bologna level, while social studies should be more concentrated on the second Bologna level.

Namen članka je poudariti pravilne rešitve v izobraževanju slovenske elite, ki bodo omogočile uveljavitev človeškega faktorja kot komparativne prednosti Slovenije. Ključna vprašanja zadevajo razmere pri nas: razširjenost študija (število študentov in diplomantov v prebivalstvu), ali in zakaj je manjša nagnjenost za študij tehnike in nasploh eksaktnih disciplin ter kako razvitost regij vpliva na razširjenost študija v njih.

Prispevek ima dva dela, opisni teoretični in empirični ekonometrični, ter zaključna razmišljanja. V prvem delu je najprej govora o izobraževanju slovenske intelektualne elite nasploh, druga točka govori o razkoraku v usposabljanju v Sloveniji glede na potrebe, tretja pa komentira nekatere novosti v organizaciji univerzitetnega študija. V drugem, empiričnem delu so narejeni primerjalni izračuni o izobraževanju in usposabljanju in ocenjene regresijske enačbe na treh ravneh: na ravni Slovenije v okviru EU27, na ravni 15 sektorjev v okviru Slovenije in na ravni 12 statističnih regij v okviru Slovenije.

1. Teorija

1.1. Teze o izobraževanju slovenske intelektualne elite

Glede izobraževanja slovenske intelektualne elite, ki vključuje samo štiriletni visokošolski - univerzitetni študij, se postavljata vprašanji: (1) Ali v Sloveniji študiramo preveč ali premalo? (2) Ali se študirajo »prave« discipline? Osnovni tezi sta: (ad 1) da v je študij v Sloveniji nadpovprečno razširjen, in (ad 2) da v Sloveniji izobražujemo preveč družboslovcev na račun intelektualcev eksaktnih, naravoslovnih znanosti, predvsem tehnike.

Za odgovor je potrebno upoštevati osnovno sistematiko znanosti. Znanosti so eksaktne (prirodne) in znanosti o človeku. Slednje so humanistične (znanosti o človeku samem) in družboslovne (znanosti o človekovi družbi), te pa nomotetske, zgodovinske, pravne in filozofske. Razlikovanje med posameznimi vrstami družboslovnih znanosti je pomembno z vidika njihove uporabnosti in načina študija.

Tabela 1:

Število in delež študentov in diplomantov v prebivalstvu Slovenije, %

Leto	Skupaj			Družboslovje	
	Študenti	Diplomanti	Diplomanti/ študenti	Študenti družboslovja/ vsi študenti	Diplomanti družboslovja/ vsi diplomanti
1986	26467	2196	8.2%		861
%pop	1.34%	0.11%			39.2%
1991	33679	2393	7.1%	8387	727
%pop	1.68%	0.12%		24.9%	30.4%
1999	74642	5803	7.7%	22605	1761
%pop	3.76%	0.29%		29.9%	30.3%
2007	99021	6280	6.3%	27725	2606
%pop	4.89%	0.31%		28.0%	41.5%
2007/1986	3.74	2.86			3.03
2007/1991	2.94	2.62		2.77	3.58

Vir: SURS, lastni izračuni

Cirkularnost družboslovnih znanosti v razliko od hierarhične klasifikacije eksaktnih znanosti zahteva v študiju prvih decentričnost (multidisciplinarnost, kritičnost) in diahroničnost (komparativno sistemsko in razvojno zgodovinsko poznavanje področja). V eksaktnih znanostih je potrebno poznavanje od bazičnih (matematike) do aplikativnih (na primer strojništva, elektronike), pri družboslovnih v načelu to ni potrebno. Dober inženir strojništva mora znati matematiko, medtem ko se, na primer, za prevajalca smatra, da mu ni potrebno poznati ekonomije. Vendar je širše poznavanje družboslovja družbeno koristno, sicer so izobraženci »fah idioti«, ki nujno sprejemajo odločitve, ki sledijo zgolj maksimandu svojega ožjega področja, širše (družbeno) pa so pod-optimalne. Pa ne le to, pri delu na svojem družboslovnem področju (na primer, kot pravnik, ekonomist) mora poznati intelektualce tudi področje aplikativnega dela eksaktnih znanosti, s katerim prihaja pri odločanju v stik (na primer, kemijo, tehniko, biologijo), če ne sam, ker je to redkeje in težje dosegljivo, pa mora znati sodelovati s strokovnjaki navedenega področja. To zahteva širino človeka, odprtost in pripravljenost na sodelovanje ter vsaj pasivno razumevanje konkretnega področja. Enako velja tudi za strokovnjake eksaktnih znanosti, ki pri svojem delu ne morejo ignorirati ne le bazičnih ved (matematika, kemija, biologija), temveč morajo upoštevati pri konkretnih odločitvah tudi dognanja tistih družboslovnih znanosti, s katerimi prihajajo v stik. Primer: pri urejevanju onesnaževanja okolja imajo osnovno strokovno razumevanje biologi, kemiki, gozdarji, itd., vendar morajo pri urejanju zaščite poznati in upoštevati tudi ekonomske in pravne vidike urejanja okolja. Konkretno, tehnični maksimum (produktivnost) ni hkrati nujno (ali celo ni običajno) tudi ekonomski maksimum (rentabilnost, ekonomičnost). Na mikro ravni prvi še lahko uspeva, na ravni podjetja, celotne družbe drugi prevlada, dokler bodo razpoložljivi viri redki.

Povezovalni odnos družbenih znanosti do eksaktnih znanosti je tako pretežno v razmerju med formo prvih in vsebino drugih. Tudi v okviru družboslovnih znanosti (in humanistike) je podobno razmerje med formo enih (pravo) in vsebino drugih (ekonomija).

Podatki v Tabeli 1 kažejo, da se je število študentov v slovenski populaciji v 20 letih med 1986 in 2007 povečalo za skoraj 4-krat (od 26 na 99 tisoč, gre le za visokošolske, če dodamo višješolske je številka za 2007 preko 112 tisoč; vendar njih ne štejemo med slovensko vodilno intelektualno elito). Skoraj enako se je povečal tudi delež študentov v populaciji (od 1.34% na 4.89%), saj je populacija prebivalstva porasla v tem obdobju samo za 2.2%.

36

Trendi so naslednji (gre zgolj za visokošolski 4-letni študij in podiplomski študij do doktorata; izključen je višješolski študij):

- rast deleža študentov v prebivalstvu: od 4 promilov v 1956 je porasel na 3.8% v 1999 (skoraj desetkratno povečanje) in na 4.9% v 2007 (dvanajstkratno povečanje);
- rast števila in deleža študentov družboslovja od 8387 v 1990/91 (kar je 25% vseh študentov) na 22603 v 1999/2000, kar je 30.3% vseh študentov oziroma 27725 (28% vseh);
- med diplomiranci jih je bilo v 1986 861 ali 39.2% na pravo, ekonomiji in FSPN, v 1991 je njihovo število bilo 727 ali 30.3%, v 1999 1761 ali 30.3%, v 2007 pa 2606 ali 41.5%;
- v času samostojnosti se je število družboslovnih študentov povečalo za 3.5 krat, torej bolj kot trikratno povečanje vseh študentov. Vendar je njihov delež v tem desetletju nehal naraščati, celo malo pada (29.9% v 2000, 28% v 2007). Torej se ponovno večja delež študentov naravoslovja in tehnike.

1.2. Kako odpraviti pomanjkljivosti v usposobljenosti prebivalcev (skill gap) ?

Koncept pomanjkljive usposobljenosti je lahko definiran na ravni neustreznega znanja posameznika ali na ravni neustrezne izobrazbene strukture celotne družbe (države).

Do razlik med izobraževanjem in potrebami v gospodarstvu (družbi) lahko prihaja zaradi negotove prihodnosti ali zaradi napak trga (ovire za vstop, rigidnosti trga dela). Pri nas tržna osveščenost (diskriminatornost povpraševanja) glede kakovosti šol, iz katerih prihajajo diplomanti, še ni zadostna. Medtem ko se je ponudba izobraževanja povečala in razširila na večje število šol, s strani povpraševanja po kadrih ni v zadostni meri prišlo do razlikovanja med diplomanti različnih šol. Nimamo ratingov visokih šol glede na znanstvene objave učiteljev, pogoje študija za študente, ali zadovoljstvo s kadri, kakršni obstajajo v razvitih tržnih gospodarstvih.

Katere politike izobraževanja in usposabljanja so učinkovite za zmanjševanje razkoraka med ustvarjenim in v gospodarstvu oziroma družbi potrebnim znanjem (usposobljenostjo)? Analize na evropski ravni kažejo naslednje:

- Učinkovita je seznanitev mladih s scenariji o bodočih perspektivah posameznih izobrazbenih profilov, ki mora biti objektivna, transparentna in zato podana s strani države.
- Dobro učinkuje tudi povečanje fleksibilnosti v izobraževalnem sistemu (sposobnost njegovega prilagajanja nepričakovanim spremembam v povpraševanju po novih usposobljenostih). Z večjo fleksibilnostjo v samem izobraževalnem sistemu bo na trgu dela lažje uvesti sistem »flexicurity« (fleksibilnosti in varnosti).
- V Evropi se je pokazalo kot tvegano (neuspešno) državno stimulirano usmerjevanje izobrazbe v posamezne sektorje (nepoznavanje prihodnosti, parcialni interesi lobistov pri vladi,...).
- Vzpodbujanje bolj splošne namesto specifične izobrazbe se v EU doslej ni izkazalo kot posebej učinkovito. Prednost bolj specifične izobrazbe je, da je bolj produktivna v konkretnem poslu, prednost bolj splošne, da zahteva manj stroškov prekvalifikacije, če gospodarstvo, družba odpravlja stare in zahteva nove poklice, usposobljenosti (sprememba povpraševanja, ki se ji mora ponudba prilagoditi).
- Intenziviranje usposabljanja pri (ob) delu se doslej v EU ni izkazalo kot učinkovita opcija (politika), potem ko so ovire zanj že odpravljene.

37

Neskladnosti med ponudbo in povpraševanjem v prvem letniku študija v terciarnem izobraževanju Slovenije, kaže Tabela 2. V njej je prikazano splošno stanje prijav in razpisov v 1. letnik terciarnega izobraževanja v povprečju 1998-2006 in posebej podatke za 2006. V analizi razmerja med prijavami in razpisi je potrebno upoštevati, koliko je dejansko razpisanih mest za posamezne študije; tudi glede tega je bilo v zadnjih letih kar nekaj naporov, da se poveča število mest naravoslovnih znanosti. Vendar v študiju eksaktnih ved prijave še naprej zaostajajo za razpisanimi mesti kljub vladnemu usmerjevanju v zadnjih letih, izjema je računalništvo. Prijave močno presegajo razpise na naslednjih področjih: arhitektura in gradbeništvo, novinarstvo (majhno število), pedagoške vede, socialno delo, osebne storitve, umetnost, varnost, veterinarstvo, vede o živi naravi, zdravstvo.

Tabela 2:

Prijava in razpisana mesta v terciarnem izobraževanju Slovenije, 1998-2006

PODROČJE	Prijave/razpis, 2006	Prijave/razpis 1998-2006	Več	Rast
Arhitektura, gradbeništvo	1105/837=1.320	1.213	+	+
Družbene vede	2582/2413=1.071	1.247	+	-
Humanistika	1622/1745=0.929	0.971	-	-
Pravo	819/940=0.871	1.036	0	-
Kmetijstvo, gozdarstvo	730/965=0.756	0.915	-	-
Matematika	181/237=0.763	0.727	-	+
Novinarstvo	61/50=1.220	1.635	+	-
Okoljevarstvo	73/110=0.663	0.637	-	+
Pedagoške vede	3111/2145=1.450	1.355	+	+
Poslovne, upravne vede	3440/5245=0.655	0.993	-	-
Proizvodne tehnologije	1033/1490=0.693	0.528	-	+
Računalništvo	973/850=1.144	1.242	+	+
Socialno delo	506/195=2.594	3.212	+	-
Osebnostne storitve	845/480=1.760	1.427	+	+
Tehnične vede	2271/2930=0.775	0.702	-	+
Transportne storitve	1096/1385=0.791	0.847	-	-
Umetnost	659/213=3.093	3.315	+	-
Varnost	1206/695=1.735	2.182	+	-
Veterinarstvo	176/70=2.514	2.107	+	+
Vede o neživi naravi	190/320=0.593	0.510	-	+
Vede o živi naravi	335/200=1.675	1.597	+	+
Zdravstvo	2882/1316=2.189	2.505	+	-
SKUPAJ	25896/24831=1.042	1.135	+	-

Legenda: tretja kolona: + = presežek prijav nad vpisom, - = primanjkljaj;

četrti kolona: + = rast razmerja prijave/vpisi, - = padec razmerja

VIR: Eurostat, SURS

Največji presežki prijav nad razpisom so bili v 2006 in v celotnem obdobju 1998-2006 v študiju umetnosti, socialnega dela, veterinarstva in zdravstva.

Novejši trend, pridobljen iz primerjav rezultatov vpisov za 2006 z rezultati za razdobje 1998-2006:

- v tehničnih vedah se pomanjkanje prijav zmanjšuje,
- v družbenih vedah presežek prijav pada,
- v humanistiki se presežek razpisov povečuje,
- v pravu ostaja vse več razpisov brez kandidatov,
- v pedagogiki presežek prijav narašča,
- v poslovno-upravnih vedah (tudi ekonomija) je izrazito pomanjkanje prijav,
- v socialnem delu se presežek prijav zmanjšuje, v osebnih storitvah pa povečuje,
- v umetnosti, veterinarstvu, vedah o živi naravi presežek prijav narašča,
- v varnosti in zdravstvu presežek prijav pada.

Med študiji, kjer je prijav preveč in se presežek še povečuje (+,+) so arhitektura z gradbeništvo, pedagoške vede, računalništvo, osebne storitve, veterina in vede o živi naravi. Nasprotno, med študiji, kjer je prijav manj kot razpisov in se razmerje še poslabšuje (-,-) so humanistika, kmetijstvo in gospodarstvo, poslovne in upravne vede, transportne storitve in delno pravo.

1.3. Nekaj novosti v organizaciji študija pri nas

Univerza mora ostati avtonomna, četudi je prevladujoče v državni lasti. Lump-sum financiranje in samostojnost pri delitvi sredstev v okviru posameznih fakultet v okviru univerze sta pogoja za avtonomnost. Osnovni izobraževalni postopek naj bo v javni sferi, zasebne visoke šole, fakultete in univerze so lahko ustrezen dodatek. Pri tem morajo izpolnjevati pogoje (učiteljske, prostorske) za ustanovitev. Univerze morajo biti osnovne celice razvoja RR, vendar v pretežni meri v povezavi z gospodarstvom in družbo nasploh.

39

Izobraževalna raven zahtevnosti se mora povečati in ne zmanjšati. Ideja, da naj vsi naredijo osnovno šolo brez zastajanja, da naj bo srednja šola obvezna in jo torej vsi morajo narediti, sicer lahko pomeni širitev znanja, a še v večji meri padanje splošne ravni izobraženosti. V tržnih sistemih je »ohranitev ljudi v ignoranci, neznanju« način za pridobitev prebivalstva, ki ga je mogoče lahko voditi, manipulirati (reklama v ekonomskem smislu, politične manipuliranje ljudi). Takšna smer, povezana še z množičnim vdorom cenjenih medijskih rešitev, ustvarjanjem virtualnega sveta in virtualnih namesto pravih odnosov med ljudmi, nista nujno vodilo v družbo znanja, napredka in harmonije. Čeprav švedski model zasebnega šolstva (predvsem z uporabo portala znanja) postopno prodira tudi v druge članice EU, bo vendar osnovni temelj razvoja moralo ostati »relationship education«, kot tudi na primer »relationship banking«. Na najvišji ravni so vendar vsi navedeni procesi in človekove aktivnosti optimalne v okviru osebnih stikov med ljudmi. Že finančna kriza (kot odraz v resnici virtualizacije finančnega sveta in njegove nadgradnje v virtualni svet) kaže, da navedena pot »brezosebljenja« za razvoj človeškega dejavnika neke države ni optimalna.

Harmonizacija evropskih diplom preko Bolonjskega procesa omogoča večjo pretočnost mladih. Vsak intelektualci bi moral vsaj del izobraževalnega procesa opraviti izven lastne države; vsak univerzitetni učitelj bi se moral dokazati s študijem (in delom) na drugih univerzah in v tujini ter v praksi, preden bi bil habilitiran na domači univerzi. Prevelika homogenizacija pa lahko škodi. Izkušnjo v zvezi s tem imamo s študijskimi »jedri« v okviru nekdanje Jugoslavije.

Ustrezna je uvedba projekta novega Evropskega raziskovalnega sveta, ki investira v bazične raziskave mimo vlad posameznih članic (335 milijonov € v 2008 za 430 od 9137 prijavljenih raziskovalcev). Slovenija v takih evropskih projektih ne sodeluje v zadostni

meri. Pridobivanje in upravljanje s projekti (tudi na raziskovalnem in izobraževalnem področju) je slovenska šibka točka. Zato ne izkoristimo vseh sredstev, zato smo de facto neto vplačniki v EU blagajno, čeprav smo de iure (potencialno) neto dobitniki sredstev. V okviru izobraževalnega procesa bi morali razviti posebne študijske smeri, v katerih bi pridobivali večšine prijavljanja in pridobivanja finančnih sredstev EU.

Na število mladih, ki ne uspejo zaključiti študija, vpliva nezadostna prožnost politike zaposlovanja, neodzivnost izobraževalnih institucij na potrebe po kadrih, usposobljenostih, neustrezna promocija zaposlovanja. Ali je mogoče skrajšati študij? V anglosaksonskem sistemu na terciarni stopnji izobraževanja velja pravilo, da se vsak izpit opravlja samo enkrat in da so izpiti takoj naslednjih nekaj dni po zaključku predavanj, priprava nanje pa traja sproti vso študijsko leto.

Čeprav je relevantna informacija, pa delež javnih izdatkov za izobraževanje ni dokončna meritorna informacija o kakovosti in uspešnosti izobraževalnega procesa in izgradnje človeškega dejavnika za razvoj države. Gre zgolj za finančni element ponudbe izobraževanja (podobno raziskovanja), učinkovitost uporabe namenskih sredstev pa s tem še ni zagotovljena. Potrebno je uveljaviti optimalni način nadzora nad uporabo sredstev in meritorno neodvisno verifikiranje rezultatov uporabe.

2. Empirija

2.1. Metodologija in specifikacija

Ekonometrična analiza študija je narejena za 2007/2008 za tri skupine podatkov:

- Slovenija v okviru EU27,
- 15 sektorjev v okviru Slovenije,
- 12 statističnih regij v okviru Slovenije.

V tabelah so osnovni podatki, izračunani rangi in odstopanja Slovenije od EU povprečja, in ocenjene regresijske enačbe. V regresiji je poskrbljeno, da ni multikolineranosti in heteroskedastičnosti, medtem ko v analizi časovnega preseka problema autokorelacije ni, prav tako ni nestacionarnosti serij.

II.2. Primerjava Slovenije v okviru EU27

a) Spremenljivke (glej Tabelo 3 v Dodatku)

BDPPCE_I = bruto družbeni produkt na prebivalca 2007, v € ali indeks EU27=100

EDUC BDPO = % BDP za izobraževanje,

INTERNETO = odstotek gospodinjštev z internetom, 2007

LETASOLE = pričakovana leta šolanja, 2007

PREB = število prebivalcev, 2007, v tisočih

PRODURI, PRODZAPI = produktivnost delovne ure, zaposlenega, EU27= 89, ali 100

RRBDPO = % BDP za raziskave in razvoj, 2007

SREDO = % mladih z dokončano srednjo šolo

STUD = število študentov, v tisočih

STUDBPO = % študentov, ki študirajo poslovanje, pravo in drugo družboslovje

STUDEARBI = neto Erasmus študenti, v tisočih

STUDERAI = priliv Erasmus študentov v državo, v tisočih

STUDERAO = odliv Erasmus študentov, v tisočih

STUDPREB = % študentov v prebivalstvu (samo visoke šole in fakultete)

TEHDIPLO = % tehničnih med vsemi diplomanti

TUJJEZIK = število tujih jezikov, ki se jih učijo dijaki na višji srednji šoli

41

Slovenija je v 2007 po standardu (BDPPCE) dosegala 68% povprečja EU27 oziroma 16. rang med 27 članicami, medtem ko po BDP PP indeksu 90.9% povprečja in 15. rang. Po deležu BDP za izobraževanje je 15.67% nad povprečjem EU z rangom 7, po deležu sredstev za raziskave in razvoj v BDP dosega 84% povprečja EU27 in rang 10, medtem ko po seštevku obeh dosega 107% povprečja in rang 7. Po velikosti prebivalstva ima rang 23, enako po številu študentov. Po produktivnosti dela dosega 84.5% povprečja in rang 16, po produktivnosti na delovno uro pa 82% povprečja EU27 in rang 14.

Po deležu študentov v prebivalstvu je s 5.69% peta in za 50% presega povprečje EU27. Glede izobraževanja po pričakovanih letih šolanja posameznika dosega s 17.9 leti 104% povprečja EU27 in 9. rang. Po deležu mladih s srednjo šolo (91.5%) dosega 117% EU povprečja in rang 3, po deležu študentov, ki študirajo družboslovje, dosega s 43% rang 5 in 133% povprečja EU27, nasprotno pa po deležu diplomantov tehnike v 9.5% rang 21 in 73% povprečja EU27. V Erasmus program mednarodne izmenjave študentov je Slovenija vključena podpovprečno (19 po odhodih, 21 po prihodih, vendar 13. v saldu, z 1.39% neto odhodov študentov v tujino).

Glede usposobljenosti je 7% nad povprečjem EU27 z rangom 10 pri odstotku gospodinjštev z internetom (58%), po patentih na milijon prebivalcev dosega z 32 rang 13, vendar le 30% povprečja EU27, po številu tujih jezikov, ki se jih v povprečju učijo višji srednješolci, je s 1.6 na osmem mestu in 14% nad povprečjem EU27.

b) Regresija Specifikacija regresijskih enačb

V študiji je postavljena hipoteza, da razvitost države (BDP na prebivalca, število tujih jezikov v srednji šoli, razširjenost interneta, delež BDP za RR) vpliva na značilnosti študija v njej (število študentov na prebivalca, delež družboslovcev, delež tehničnih diplomantov, vključenost v program ERASMUS), slednja pa na rezultate gospodarjenja (patente, produktivnost). Torej:

RAZVITOST OKOLJA > ŠTUDIJ > UČINKOVITOST GOSPODARJENJA

Ocenjene regresijske enačbe za pojasnitev študija v članicah EU27

Y=	a	+b1 *	X1	+b2 *	X2	R2	F	.e./Y oce
	t(a)	t(b1)		t(b2)				
1 STUDPREB	5.33	-0.00134	BDPPCI			.245	7.98	38.4%
	[10.3]	[-2.82]						
2 STUDBPO	33.57	-.000219	BDPPCE	5.17	TUJJEZIK	.187	2.87	14.1%
	[6.49]	[-2.19]		[1.48]				
3 TEHDIPL	8.79	2.117	RRBDPO			.186	5.92	-21.4%
	[6.03]	[2.43]						
4 STUDERAOO	-60.14	0.758	BDPPCI			.526	28.8	-75.1%
	[-2.19]	[2.42]						
5 STUDERAIO	-8.883	0.129	BDPPCI			.706	62.4	-72.9%
	[-3.05]	[3.83]						
6 STUDERABIO	51.257	-0.629	BDPPCI			.474	23.5	76.5%
	[2.09]	[-2.25]						
7 PATENT	15.110	5.349	TEHDIPL			.072	2.03	-50.5%
	[0.319]	[1.523]						
8 PATENT	-61.6	0.0021	BDPPCE	63.19	RRBDPO	.825	59.1	-56.0%
	[-4.17]	[3.69]		[6.41]				
9 PATENT	-112.4	0.00193	BDPPCE	2.79	INTERNET	.683	26.9	-61.4%
	[-3.42]	[2.10]		[3.37]				
10 PRODURI	129.19	-12.05	STUDPREB			.216	7.17	20.4%
	[6.86]	[-2.67]						
11 PRODURI	141.26	-1.683	STUDBPO			.184	5.85	7.2%
	[5.53]	[-2.42]						
12 PRODURI	45.48	2.54	TEHDIPLO	0.364	STUDERAO	.333	6.23	3.7%
	[2.87]	[2.06]		[3.19]				
13 PROZAPI	68.69	1.931	TEHDIPLO			.084	2.37	-2.9%
	[4.35]	[1.54]						

Legenda: zadnji stolpec kaže razliko med dejansko vrednostjo odvisne spremenljivke za Slovenijo in njeno ocenjeno vrednostjo, kakor izhaja iz ocenjene regresijske enačbe.

- Študenti na prebivalca (enačba 1) so pod negativnim vplivom standarda, kar lahko pomeni ali dohitevanje ali umik v študij pred nezaposlenostjo v manj razvitih članicah EU27. Za odstotek povečan BDP na prebivalca po pariteti kupne moči, zmanjša delež študentov v prebivalstvu za 0.13%. V Sloveniji jih je bilo v 2007 5.69%, kar pomeni 38.4% več kot bi jih moralo biti po zakonitostih EU27, če bi vplival le BDP na prebivalca.
- Delež študentov družboslovja (poslovne, pravne in druge smeri) (enačba 2) med vsemi študenti je v EU27 pod negativnim vplivom razvitosti in pozitivnim vplivom učenja števila jezikov v srednji šoli. Učenje enega jezika več poveča delež družboslovcev med študenti za 5%, povečanje produkta na prebivalca za 1000 € pa ga zmanjša za 0.2%. V Sloveniji jih je s 43.47% za 14.1% več kot bi sledilo po zakonitostih EU27, torej poleg študija jezikov in razvitosti v Sloveniji delujejo še drugi dejavniki, ki povečujejo število študentov družboslovja.
- Delež diplomantov tehnične smeri med vsemi diplomanti (enačba 3) je pozitivno odvisen od deleža izdatkov za RR v članici EU27. En odstotek večji delež za RR v BDP poveča delež tehničnih diplomantov za 2.1 odstotka. V Sloveniji je dejansko delež tehničnih diplomantov, ki znaša 9.5%, za 21.4% manjši kot bi naj bil zgolj v odvisnosti od izdatkov za RR po zakonitostih EU27.
- Študij v tujini preko ERASMUS programa (enačbe 4 – 6) je analiziran v odvisnosti od stopnje razvitosti članice EU27 (BDPPCI). Za odstotek bolj razvita članica EU27 ima za 0.7% več od vseh študentov v tujini, prejme za 0.13% več študentov iz tujine in ima za 0.63% slabši saldo odhajajočih in prihajajočih študentov. V bolj razvite države jih več prihaja, hkrati pa so bolj intenzivno vključene v celotni program ERASMUS. Slovenija z 2.19% odhodov, 0.78% prihodov in 1.39% salda gibanja študentov znatno zaostaja po vključenosti v ERASMUS glede na zakonitosti EU27 in lastno razvitost. Tako je pri odhodih v tujino njen odstotek študentov 75% manjši kot bi moral biti, pri prihodih tujih študentov je odstotek 72.9% manjši kot naj bi bil, pri neto toku študentov pa je neto odliv slovenskih študentov v tujino za 76.5% večji kot naj bi bil glede na razvitost. Manjša vključenost in več odhodov kot prihodov sta lahko povezana z negospodarskimi dejavniki kot je na primer znanje jezika, kakovost ponujenih programov, vključenost v EU27, itd..
- Na število patentov na milijon prebivalcev v EU27 pozitivno (čeprav šibko) deluje delež tehničnih med vsemi diplomanti, stopnja razvitosti države in delež BDP, ki ga namenja za RR ter razširjenost interneta (enačbe 7 – 9). Za odstotek več tehničnih med vsemi diplomanti poveča število patentov na milijon prebivalcev za 5. Za tisoč evrov večji dohodek na prebivalca jih poveča za 2, za odstotek večji delež izdatkov za RR v BDP jih poveča za 63, za odstotek večji delež gospodinjstev z internetom pa za 2.8. Slovenija s 32 patenti na milijon prebivalcev zaostaja za vrednostmi, ki bi jih morala imeti po ugotovljenih zakonitostih za EU27 kar za 50% do 61%, kar kaže na druge zaviralne razloge v Sloveniji izven navedenih determinant.

- Produktivnost na delovno uro oziroma na zaposlenega sta pojasnjeni v enačbah 10 – 13. Prva je po zakonitostih EU27 pod negativnim vplivom deleža študentov v prebivalstvu, deleža družboslovcev med študenti ter pozitivnim vplivom deleža diplomantov tehnologije oziroma deleža študentov, ki odhajajo na študij v tujino po programu ERASMUS. Za odstotek večji delež študentov v prebivalstvu zmanjša produktivnost delovne ure za 12% glede na EU27, za odstotek večji delež študentov družboslovja jo zmanjša za 1.68%, nasprotno pa za odstotek več tehničnih diplomantov poveča produktivnost za 2.54%, za odstotek več študentov nas programu ERASMUS v tujini pa poveča produktivnost za 0.36%. Odstotek več tehničnih diplomantov poveča produktivnost na zaposlenega za 1.9%. Slovenija ima s 73% povprečja EU27 dejansko višjo urno produktivnost kot bi jo naj imela po navedenih dejavnikih (za 3.7% do 20.4%). Nasprotno pa ima s 84.5% povprečja EU27 za 2.9% nižjo produktivnost zaposlenega kot bi jo naj imela po zakonitostih EU27, če je determinanta delež diplomantov tehničnih smeri med vsemi diplomanti.

2. 3. Primerjava med sektorji v okviru Slovenije, 2007

a) Spremenljivke

Ključni problem je bil uskladiti klasifikaciji sektorjev ustvarjanja produkta in področij študija. Potrebna je bila aproksimacija. Kadar posamezen študij daje diplomante več sektorjem, je delež posameznega ocenjen sorazmerno številu zaposlenih v sektorju.

Tabela 4
Spremenljivke za analizo po sektorjih

	AKTIVNI	DIPSTU	LETASOL	PLACE	SPREMAK	SPRE-MAKO	STRDELA	STRDELUR	STU
KMET	102	0,111	10,11	1068	27	0,265	1363	9,44	3068
RIB	0,3	0,200	10,41	1063	-0,1	-0,333	1424	10,03	10
RUDAR	4	0,115	9,67	1607	-2	-0,500	2174	16,47	330
PREDELOV	266	0,091	9,74	1123	2,2	0,008	1523	10,19	17600
ELPLVO	9	0,121	11,05	1656	0,1	0,011	2330	14,76	1235
GRADB	61	0,081	9,34	1060	9	0,148	1573	10,44	4354
TRGOV	119	0,188	10,53	1161	1	0,008	1604	10,87	16000
GOSTIN	37	0,082	9,71	937	1	0,027	1323	9,12	9481
PROMET	60	0,090	10,59	1367	1	0,017	1912	12,93	3051
FINAN	23	0,146	13,23	1986	1	0,043	2797	19,9	6500
NEPREM	66	0,156	12	1361	13	0,197	1869	12,87	5900
JAVUPR	59	0,155	13,43	1506	9	0,153	2050	14,65	9700
IZOBRAZ	78	0,145	14,04	1549	16	0,205	2063	14,53	14100
ZDRAV	57	0,151	11,64	1400	10	0,175	1934	13,41	8693
DRUGO	44	0,091	12,21	1439	7	0,159	2021	14,08	4400
SLO	985,3	0,131	10,98	1284	95,2	0,097	1768	12,03	1E+05

nadaljevanje

	STUDIP	STUDAKT	STUDIP	STUDI-PAKT	STUSKUP	VAE	VAEAKT	VAEZAP	ZAPOSŁ
KMET	3068	3008	342	335	3410	712	698	820	86,8
RIB	10	3333	2	667	12	3	1000	1000	0,3
RUDAR	330	8250	38	950	368	134	3350	3622	3,7
PREDELOV	17600	6617	1600	602	19200	7070	2658	2973	237,8
ELPLVO	1235	13722	149	1656	1384	782	8689	6627	11,8
GRADB	4354	7138	353	579	4707	2407	3946	2990	80,5
TRGOV	16000	13445	3000	2521	19000	3673	3087	3113	118
GOSTIN	9481	25624	776	2097	10257	753	2035	2268	33,2
PROMET	3051	5085	274	457	3325	2341	3902	3961	59,1
FINAN	6500	28261	950	4130	7450	1370	5957	5983	22,9
NEPREM	5900	8939	920	1394	6820	5301	8032	4846	109,4
JAVUPR	9700	16441	1500	2542	11200	1683	2853	3326	50,6
IZOBRAZ	14100	18077	2041	2617	16141	1565	2006	2613	59,9
ZDRAV	8693	15251	1309	2296	10002	1383	2426	2629	52,6
DRUGO	4400	10000	400	909	4800	1033	2348	2986	34,6
SŁO	1E+05	10598	13654	1386	118076	30231	3068	5595	540,3

AKTIVNI = število aktivnih v sektorju 2007, v tisočih

DIPSTU = % diplomantov na študente

LETA SOL = povprečno število let šolanja zaposlenih v sektorju

PLACE = povprečna bruto plača sektorja, 2007

SPREMAK = sprememba števila aktivnih v sektorju med 1999 in 2007, v tisočih

SPREMAKO = % sprememba števila aktivnih med 1999 in 2007

STRDELA = stroški dela zaposlenega, v €

STRDELUR = cena delovne ure v sektorju, v €

STU = število študentov, ki študirajo področje sektorja, v tisočih

STUDIP = število diplomantov, ki so diplomirali iz področja sektorja, v tisočih

STUDSKUP = število študentov in diplomantov iz področja sektorja, v tisočih

VAE = dodana vrednost sektorja v BDP Slovenije, v milijonih €, 2007

ZAPOSŁ = število zaposlenih v sektorju

Osnovne značilnosti sektorskih razlik so:

- Aktivni in zaposleni (AKTIVNI, ZAPOSLENI) so različno razporejeni; največ jih je v predelovalni industriji, trgovini in kmetijstvu. Delež diplomantov proti študentom je za Slovenijo 13.1% . V sektorjih z nižjim razmerjem se število študentov povečuje, in obratno. Povečuje se v predelovalni dejavnosti, gradbeništvu, gostinstvu, prometu in sektorju drugih storitev.
- Povprečna izobrazba je 10.98 let šolanja (leta 1999 je bila le malo manjša, 10.90), kar pomeni da izobraževanje raste prepočasi. Najbolj šolani (LETASOL) so v izobraževanju, sledi javna uprava, finance in druge storitve. Podpovprečno izobraženi so v rudarstvu, predelovalni industriji, gradbeništvu, in gostinstvu.
- Plače (PLACE) imajo najvišje v financah, sledi elektrika-plin-voda, rudarstvo, izobraževanje. Najnižje povprečne plače so v gostinstvu, sledi gradbeništvu, ribištvo in kmetijstvo.
- Stroški delovne ure (STRDELUR) so najvišji v financah, sledi rudarstvo, najnižji pa v gostinstvu, kmetijstvu in ribištvo.
- Študentov diplomirancev (STUDIPAKT) je glede na aktivne v Sloveniji 1.38%, največ pa v financah, izobraževanju, javni upravi in zdravstvu, trgovini. Najmanj jih je bilo v 2007 v kmetijstvu, prometu, gradbeništvu, predelovalni industriji.
- Študentov na aktivne (STUDAKT) je v Sloveniji bilo v 2007 10.6%; največ v financah in gostinstvu, najmanj v kmetijstvu, ribištvo in prometu.
- Največ dodane vrednosti (VAE) ustvari predelovalni sektor, slede nepremičnine, trgovina in gradbeništvu; najmanj ribištvo, rudarstvo, gostinstvo.
- Produktivnost aktivnih (VAEAKT) ali zaposlenih (VAEZAP) je najvišja v elektriki-vodi, nepremičninah, najnižja v kmetijstvu, ribištvo.

b) Regresija

Specifikacija

Predmet zanimanje so determinante izbora študija za posamezen poklic (sektor). Plače vplivajo na izbor sektorja študija, plače povečujejo stroške dela in porast aktivnih, na plače pa vpliva produktivnost,

PRODUKTIVNOST > PLAČE > AKTIVNOST > SEKTOR ŠTUDIJA ali LETA ŠOLANJA

V sektorski razdelitvi študentov se postavlja vprašanje delitve sektorjev v glavne skupine:

- Tehnični sektorji so predelovalna industrija, rudarstvo, elektrika-plin-voda, gradbeništvu, promet,
- Družboslovni sektorji: javna uprava, trgovina, gostinstvo, finance, nepremičnine, izobraževanje,
- Ostali sektorji: kmetijstvo, ribištvo, zdravstvo, drugo.

Determinante sektorske usmeritve študija v Sloveniji v 2007

Y=	a t{a}	+b1 * t{b1}	X1		F
1 STUDAKT	-3743	11.762	PLACE	.196	3.42
	{-0.32}	{1.48}			
2 STUDIPAKT	-1415.3	2.2155	PLACE	.337	7.12
	{-1.24}	{2.66}			
3 PLACE	-66.983	126.7	LETASOL	.445	11.26
	{-0.15}	{3.35}			
4 STRDELUR	-120.4	1.259	LETASOL	.403	9.45
	{-0.26}	{3.07}			
5 STUDIPAKT	-3828.28	483.49	LETASOL	.446	11.26
	{-2.36}	{3.35}			
6 VAEAKT	-2652.58	3.3132	STRDELA	.331	6.94
	{-1.11}	{2.63}			

47

Interpretacija regresijskih enačb:

- Plače pozitivno vplivajo na izbor vrste študija po sektorjih (enačba 1) oziroma še močnejše na izbor študija in diplomiranja (enačba 2). Za 100 večja povprečna bruto plača v sektorju poveča delež študentov glede na aktivne v sektorju za 1.1%, delež študentov in diplomantov v aktivnih pa za 0.2%. Delež študentov glede na aktivne v posameznem sektorju je pozitivno odvisen tudi od dosedanje povprečne izobrazbe v sektorju (enačba 5). Vsako dosedanje leto šolanja več poveča ta delež za 0.48%).
- Leta šolanja kot znak izobrazbe pozitivno vplivajo na višino plač v sektorju (enačba 3). Vsako leto več šolanja poveča povprečne mesečne bruto plače za 126 evrov. Seveda pa se zato povečajo tudi urni stroški dela sektorja, za vsako leto šolanja za 1,259 evra (enačba 4).
- Produktivnost je večja v sektorjih, kjer so višji stroški dela na zaposlenega (enačba 6), ki merijo leta šolanja, le-ta pa plače. Za vsak evro večji stroški dela v sektorju povečajo dodano vrednost na aktivnega v sektorju za 3,3 evre. Preostala 2,3 evra prisvajajo drugi produkcijski faktorji, ne delo; največ kapital.

2.4. Razširjenost študija po slovenskih regijah

Tabela 5

Spremenljivke za analizo po regijah

	BDPPC	PREB	STU	STUPREBO	BDPPC	PREB	STU	STUPREBO
POMUR	10223	122	5,5	4,508	66,19	6,04	4,82	79,84
PODRAV	13052	321	16	4,984	84,50	15,90	14,04	88,28
KOROS	11850	74	4,2	5,676	76,72	3,67	3,68	100,52
SAVIN	13749	260	14,9	5,731	89,01	12,88	13,07	101,49
ZASAV	10497	45	2,4	5,333	67,96	2,23	2,11	94,46
SPPOS	12505	70	3,8	5,429	80,96	3,47	3,33	96,14
JUGVZHO	14341	141	8,2	5,816	92,85	6,98	7,19	103,00
OSREDNJE	22286	507	31,3	6,174	144,28	25,11	27,46	109,34
GORENJ	12980	201	12	5,970	84,03	9,96	10,53	105,73
NOTRKRA	11505	52	3	5,769	74,49	2,58	2,63	102,18
GORISK	14785	120	7,1	5,917	95,72	5,94	6,23	104,79
OBALKRA	15747	107	5,6	5,234	101,95	5,30	4,91	92,69
SLO	15446	2019	114	5,646	100,00	100,00	100,00	100,00

48

a) Spremenljivke

BDPPC = BDP na prebivalca, v €

PREB = število prebivalcev v 000

STU = število študentov iz regije v 000

STUPREBO = % študentov med prebivalci regije

Slovenske statistične regije kažejo v 2007 precejšnje razlike v stopnji razvitosti in v deležu študentov v prebivalstvu. Variacijski razmak med najmanj in najbolj razvito regijo je $144.28\% - 66.19\% = 78.09\%$, ali koeficient najbolj razvita regija /najmanj razvita regija = 2.18. Torej je osrednja regija (ljubljska) več kot dvakrat bolj razvita od pomurske regije. Razlike so tudi glede izobraževanja, kakor ga meri delež študentov iz regije v prebivalstvu regije. Spet sta skrajni regiji osrednja in pomurska, variacijski razmak je $6.174 - 4.508 = 1.66$ ali koeficient 1.37. Razlikovanje med regijami v izobraževanju je torej bistveno manjše kot v standardu, vendar še vedno imajo bolj razvite regije večji delež študentov.

b) Regresija

Ocenjena regresijska enačba – regije

Y=	a t[a]	+b1 * t[b1]	X1	R2	F
STUDPREBO	4.448	0.0000802	BDPPC	.304	4.81
	[8.63]	[2.19]			

Za 1000 evrov višji BDP na prebivalca poveča delež študentov v populaciji regije za 0.08 odstotka.

Iz razlike med stvarno in samo za BDP na prebivalca determinirano vrednostjo deleža študentov v prebivalstvu regije lahko zaključimo: če je razlika e pozitivna, poleg standarda delujejo na izobraževanje regije še drugi dejavniki v pozitivni smeri, če je negativna, v negativni smeri. Razlike med ocenjeno in dejansko razširjenostjo študentov po slovenskih regijah so:

Regija: $e = Y - Y_{\text{ocenjen}}$

Pomurska	-.759
Podravska	-.510
Koroška	.278
Savinjska	.181
Zasavska	.043
Spodnjeposavska	-.022
Jugovzhodna	.218
Osrednja	-.061
Gorenjska	.481
Notranjskokraška	.398
Goriška	.283
Obalnokraška	-.477

Večji delež študentov v prebivalstvu kot bi bil, če bi nanj vplival le standard prebivalstva, imajo na Koroškem, Savinski regiji, Jugovzhodni (Dolenjsko in Bela krajina) Gorenjskem, Notranjskem in Goriškem, manjšega pa v Pomurju in Podravski regiji. V slednjih je že sicer standard podpovprečen, manjša stopnja izobraževanja pa ga bo še bolj poslabšala – razlike med regijami se bodo povečale.

3. Zaključne misli

Študiranje je v Sloveniji v porastu, vprašanje koliko zaradi večje želje po znanju (potreb), koliko pa zaradi manjše možnosti zaposlitve srednješolcev. Študij družboslovja je v prvem desetletju po osamosvojitvi eksplodiral, tudi na račun drugih študijev. Delno je to pogojeno z novimi potrebami, ki jih je prineslo tržno gospodarstvo, institucije samostojne države Slovenije, posledica česar je bila tudi lukrativnost študija. V tem desetletju je osnovno pomanjkanje družboslovcev zadovoljeno; njihov delež med študenti se več ne povečuje, nekateri profili pa ostajajo tudi nezaposleni ali se zaposlujejo na področjih, za katera se niso šolali. Slednje pomeni slab izkoristek.

50

Za mednarodno konkurenčnost našega človeškega faktorja študijska struktura ni ustrezna (premalo tehničnih ved), neposredni vladni posegi v zadnjih letih so jo premalo premaknili. Očitno to ni prava in zadostna pot, kot pravijo tudi evropske študije. Kaže pa se že zmanjšanje zanimanja za poslovno-upravne vede in pravo ter družboslovje nasploh.

Kakšen naj bo profil slovenskega intelektualca, voditelja, elite družbe?
(v gospodarstvu, politiki, družbenih dejavnostih)

Najprej, koristno bi bilo vzpodbuditi v politično, družbeno delo in aktivnost tudi slovenske intelektualce iz ne-družbenih ved. Čeprav močnejšega umskega potenciala se mnogi in pogosto izogibajo takšni dejavnosti širšega pomena za družbo in se zapirajo na svoj ožji krog (vrtiček). V okviru študija družboslovja (in humanistike) kakovost pridobljenega znanja tudi ni tako zadovoljiva, da bi ohranjala Slovenijo konkurenčno z drugimi razvitimi državami.

Konkretno gre za naslednje dejavnike:

- znanje večjega števila svetovnih in dodatno znanje posameznih specifičnih jezikov;
- obvladanje slovenščine v pisni in govorni obliki, vključno z retoriko;
- odprtost za spoznavanje študijskih in delovnih disciplin in sistemov v drugih državah, kar prinese širino potrebno za optimalno odločanje in delovanje;
- uveljavljanje visokih moralno-etičnih kriterijev ravnanja in sprejemanja splošnih vrednot;
- graditev zdravih ambicij in samozavesti za nastop v domači in predvsem širši areni držav in narodov EU in sveta nasploh.

V javnem sektorju (v politiki in državnih podjetjih, upravi in pravosodju) bi morala biti presežena povprečnost glede znanja ter odpravljeno zanemarjanje moralnih kriterijev obnašanja. Vodilne institucije v Sloveniji (vlada, parlament in druge odločevalske avtoritete) bi morale pritegniti najboljše kadre (sposobne po umnosti, vzdržljivosti).

Ob bazičnih vedah in tistih, ki so potrebne za neposredno ohranitev slovenske identitete, bi večina raziskovalnega potenciala morala biti usmerjena aplikativno, kar pomeni v povezavo raziskav s prakso, in v uveljavitev tržnega načela pri usmerjanju znanosti. Komunikacija in povezovanje sta primernejša od izolacije na posamezna področja, na zgolj mikro ali zgolj makro poznavanje in reševanje problemov. Ključna sta odprtost med sektorji in odprtost do tujine.

Literatura in viri:

51

- *Analiza prijave in vpisa, Visokošolska prijavna služba, Univerza v Ljubljani, razna leta*
- *Bert Minnie and all: Skill gaps in the EU: role of education and training policies, CPS, Hague, 162, April 2008*
- *Botcher Barbara: EU labour market policy, DBR, Frankfurt, May 21, 2008*
- *The Economist: The Swedish Model, June 14, 2008*
- *The Economist: French High Education, June 7, 2008*
- *EUROSTAT, podatki o demografskem razvoju, izobraževanju in trgu dela, 2008*
- *Festić M., Mencinger J, Romih D.: Zaposlovanje mladih v EU, GG, EIPF, Ljubljana, april, maj 2008*
- *Mencinger J. in ostali: Vključevanje mladih na trg dela, EIPF, Ljubljana, december 2007*
- *Noailly J., Vujić S., Aouragh, A.: The effect of competition on the quality of primary schools in Netherlands, CPB discussion paper No. 120, Haag, February 2009*
- *Statistični letopis republike Slovenije, razne številke*
- *Štiblar F.: Mesto ekonomske znanosti v sistemu znanosti, 1. kongres ekonomistov Slovenije, Ljubljana, junij 2001*
- *Štiblar F.: Kadrovske vidik normativizma v Sloveniji, v »Zakonodajna in samoupravna normativna aktivnost, Pravna fakulteta v Ljubljani, 1984, 168-181*
- *Štiblar F.: Zaposlovanje pravnikov v Jugoslaviji, v Zbornik znanstvenih razprav PF, Uradni list, Ljubljana, 1983, 135-151*
- *Štiblar F.: Izboljšave študija družboslovja pri nas, Posvet o visokem šolstvu, SAZU, 2001 2*
- *Štiblar F.: Študij prava na Pravni fakulteti v Ljubljani, mimeograf, PF, Ljubljana, X/ 2003*